

Upphovsrätt

Denna text ger en kortare förklaring på det här med upphovsrätt i ”vardagen”. Upphovsrättslagstiftningen är mycket komplicerad, men för s. k. ”vanliga” gamla bilder och ”vanlig” text är den ändå ganska klar för de flesta användare. Naturligvis ger denna korta information inget som helst anspråk på att vara en juridisk handledning, utan endast en hjälp i ett första skede. Juridiken får skötas av advokater och jurister, specialiserade på detta med upphovsrätt.

På svenska heter det upphovsrätt, på engelska copyright. det betyder samma sak.

I vår globaliserade värld, har många Internetanvändare blivit föregångare när det gäller att stjäla material, bilder, text, filmer eller ljudfiler. Även om det numera är väldigt mycket enklare att bli tjuv – innebär det inte att det blivit lagligare. Nedan information är naturligtvis i kortform och handlar mest om saker som berör vår hemsida. Är du intresserad av mer information finns det en fantastiskt bra sajt som heter ”Copyrightsidan” där du kan få reda på det mesta. <http://www.copyrightsidan.se/>

Skyddet för fotografier behandlas i fotografilagen. Som ett led i anpassningen till EG/EU:s direktiv har fotografirätten från och med den 1 juli 1994 integrerats i upphovsrättslagen. Fotografierna får därigenom ett bättre skydd och den upphovsrättsliga lagstiftningen blir mer överskådlig. Fotografierna jämföras med övrig bildkonst. Alla bilder skyddas oavsett om de uppfyller kravet på s. k. verkshöjd eller inte. Det kan vara vårt 5-åriga barnbarn som tagit bilden, då är det också 5-åringen som har upphovsrätten. Skyddstiden beräknas dock väldigt olika.

Fotografiska verk, det vill säga fotografier som uppnår s. k. verkshöjd, har samma skyddstid som konstverk, alltså 70 år efter det år då upphovsmannen avled. Bilder som inte har tillräcklig originalitet och självständighet för att kunna anses som konstnärliga verk får däremot ett skydd på 50 år efter det år då bilden publicerades första gången. Dessa behandlas som en närstående rättighet. Skyddet innebär bl. a. att fotografen kan ingripa om hans fotografi utnyttjas i ett ändrat skick eller kopierats utan tillstånd.

I vissa länder måste man upplysa om att det finns en upphovsrätt, eller copyright © på eller i närheten av bilden för att det skall gälla, dock inte i Sverige. Oavsett om man skrivit ut copyrightsymbolen ©, eller inte, är detta med upphovsrätt inskrivet i lagen och gäller ändå. Att man skriver ut copyrightsymbolen ©, är mer ett förtydligande för de som inte ”vet om” att man inte får hantera andras bilder hur som helst.

I dagsläget (2012) betyder det då att vanliga bilder tagna innan 1963 inte längre har något skydd, såvida de inte uppnår s.k. verkshöjd. Till bilder tagna efter 1963 söker vi naturligtvis upphovsmannen/fotografen, men även bilder innan 1942 är klart intressant att veta vem som tagit bilderna. Så om fotografierna själva ser sina bilder här (det vill säga fotografier som tagit originalbilden) på hemsidan, så ta kontakt med oss. Eller om någon annan med

säkerhet vet vem som tagit bilden.

Den s. k. beställarregeln som tidigare gav beställaren av ett fotografi rätt att använda bilden som han eller hon önskade, har avskaffats. När det gäller beställda porträttbilder är regeln dock en annan. Sådana bilder får fotografen inte använda som han vill utan att han fått samtycke av den som beställt bilden och dessutom av den som avbildats, om det är en annan person. Fotografen har dock alltid rätt att ställa ut bilden i eget reklamsyfte om inte beställaren uttryckligen förbjuder detta.

Sammanfattning om gamla helt ”vanliga” bilder

Inga bilder på denna hemsida oavsett om det är privatbilder, vykort, flygfoto eller annat uppnår s. k. verkshöjd. I dagsläget, 2012 betyder det att bilder som togs för minst 50 år sedan, det vill säga innan 1963, saknar de numera helt upphovsrätt och copyrightskydd. Det betyder att alla som vill och har tillgång till sådana bilder kan publicera dessa helt efter eget tycke och smak, så länge det inte strider mot andra lagar.

När det gäller gamla bilder ”från förr”, som här på denna hemsida, är det oftast omöjligt att få tag på fotografen, som har upphovsrätten och de flesta har avlidit. När det gäller vykort har förlag sålts ”hit & dit”, gått konkurs eller lagts ner, ibland flera gånger om. Oftast är det ingen som ens vet vem som tagit bilden eller när. I praktiken finns det då en ”oskriven lag”, att man kan publicera bilden, men att man ändå i efterhand vill ha reda på vem som tagit dem, om detta blir möjligt. Har man gjort en **ordentlig** ansträngning för att försöka få tag i fotografen eller upphovsmannen har man gjort vad man kan. Den som eventuellt gör anspråk på upphovsrätten måste naturligtvis klart och tydligt kunna verifiera detta på ett fullt trovärdigt sätt. Då avgör publicerande organ tillsammans med fotografen om bilden kan ligga kvar, eller om den skall tas bort.

De flesta yrkesfotografer accepterar att deras bilder används till nyttiga ändamål, som inte är kommersiella – men de skall naturligtvis ändå tillfrågas först om det är möjligt. Nyare bilder är det oftast inga större prestationer att ta reda på vilken fotografen är, även om det ibland innebär lite detektivarbete. Det är den som publicerar bil-

derna som ansvarar för att ett ordentligt arbete lagts ner för att hitta fotografen/upphovsrättsinnehavaren.

Tekniskt togs den första färgbilden 1861 av James Clerk Maxwell. Men i praktiken var färgbilder i Sverige tillgängliga först i slutet av 1950-talet. Färgfoto för gemene man blev inte riktigt tillgängliga förrän i slutet av 1960-talet. 1963 tillverkades den första Kodak Instamatic-kameran, som var ett enormt genombrott för foto-graferingen. Detta betyder i praktiken att i princip alla färgbilder fortfarande har en gällande upphovsrätt. Det vill säga att det är förbjudit att kopiera. Enda undantaget är om man själv vill ha en speciell bild hemma på väggen för eget privat bruk. Kruket här är att fotolaboratoriet, som tillverkar kopian/bilden egentligen inte får lov att göra detta utan upphovsrättsinnehavarens tillstånd – Orsaken är att fotolaboratoriet är ett kommersiellt företag, som tjänar pengar på att just kopiera bilden, vilket de egentligen inte har rätt till utan upphovsrättsinnehavarens tillstånd. Skulle fotolaboratoriet fråga om det fortfarande finns upphovsrätt kvar på bilden, är det du som beställare, som är juridiskt ansvarig för vad du svarar.

De som stulit bilder och kopierat dessa, framförallt i kommersiellt syfte och av en yrkesfotograf – har fått böta, plus att fotografen ibland fått mycket stora summor för att man inte följt upphovsrättslagen. Samma sak gäller naturligtvis amatörfotografer. Men där brukar ersättningarna bli betydligt lägre om ens någon. Här handlar det i regel om att bilden tas bort från exponering ifall fotografen inte tycker att användningen passa honom. Orsaken är att amatörfotografen inte har sitt levebröd på sitt fotograferande, som yrkesfotografen har. Juridiskt är det en mycket stor skillnad på om bilden använts för kommersiellt bruk, eller av rent ideologiska skäl.

Många tror felaktigt

Eventuell upphovsrätt övergår absolut inte till någon annan person, företag, institution eller dylikt bara för att bilden skannats, kopierats eller på något annat sätt efterbehandlats. En stor villfarelse bland många fotoamatörer, släktforskare, bygdefolk, författare, webbmastrar, skolor, studieförbund, studiecirklar, m.m. är att det är ”deras bild” bara för att de har den i en bok, häfte, broschyr eller på sin hemsida eller dylikt. Till och med museer och bibliotek, som borde ha klart för sig vet inte alla gånger hur deras ”eget” material skall hanteras. Det finns inga specialregler för institutioner, de har samma regler som både du, jag och alla vi andra. Däremot kan man naturligtvis ta betalt för att utföra ett arbete, som att kopiera eller skanna en bild, men det är en helt annan sak. Gamla bilder där upphovsrätten inte längre gäller kan alla kopiera. I regel är det så med ”gamla bilder” där upphovsrätten gått ut, att de redan är publicerade och kopierade på ett flertal ställen, till och med långt innan vår digitaliserade värld, då Internet inte ens fanns. Inte helt ovanligt ser man när både ”vanligt folk” och företag skriver på sin hemsida att de har copyright © på allt på sidan? Det flesta hemsidors utformning uppfyller inte ens kravet för att kunna hävda någon

upphovsrätt över huvud taget. Jo det finns sidor det finns copyright på, men återigen – det är för saker man själv skapat. För att man tagit text och bilder från något annat ställe (inte ens om man fått lov och kanske också betalt) betyder det inte att man själv har någon upphovsrätt/copyright på materialet. Tyvärr användes ordet copyright © väldigt vårdslöst och många gånger fullständigt felaktigt. Säkert många gånger pga. av okunskap, men också för att ”skrämma bort” andra så man får vara ensam om materialet. Men oavsett vad någon skriver eller inte skriver om upphovsrätt/copyright ©, finns det en lagstiftning som gäller. Den går inte att skriva sig fri från.

Till sist ett par exempel på hur man redan för lång tid tillbaka otillåtet ”tar över en bild”.

Originalbilden (Nr:1) är den som tagits av fotograf M Lindstedt i Hörby. Denna bild hamnade med tiden i Amerika hos svenskätlingar i Minnisota och där framställde man fler kopior. Detta kan man kanske acceptera eftersom det är för eget bruk och att man knappast på den tiden kunde beställa bilder från fotografen i Hörby. Men att fotoföretaget (bild nr:2) sätter ut sitt eget namn på en annan fotografs bild är klart att gå för långt. Ett skolexempel på intrång i upphovsrätten, där man olagligt ”tagit över en bild” och vill göra gällande att man själv har tagit den.

Bild nr. 1

Bild nr. 2

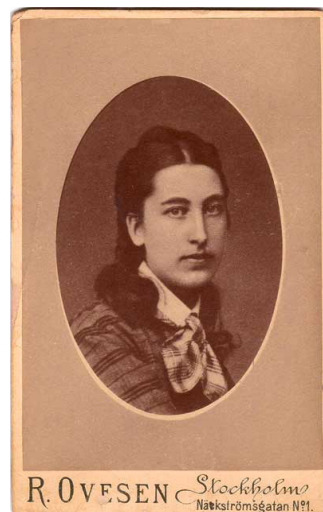
Här har vi ytterliggare ett upphovsrättsintrång. Det vill säga fotofirman från Stockholm har reproducerat denna bild från en annan fotograf, men sätter där också ut sitt eget namn. Är har man dessutom "förvanskat" bilden genom att tagit bort dottern, som var med på originalbilden genom att maska in bilden. Den svartvita lilla bilden är originalbilden. Men man hade dock inte de copyrightlagar, som finns idag och upphovsrätt kanske till och med var ett okänt begrepp. Men än idag ser man detta ofog att ange sig själv som fotograf, trots att bilden är tagen för massor av år sedan av andra personer. Detta är inte den enda bilden som det angetts felaktig fotograf på när det gäller Viktoria Benedictsson. Man måste lära sig att man kan inte skriva foto: och sedan ange någon som gjort en avfotografering. Då är det just en avfotografering eller reproduktion och då skall detta anges. Naturligtvis kan man inte kräva någon upphovsrätt på saker som redan är fotograferade, som man sedan bara tar en ny bild på. Men detta förekommer i de "finaste" kretsar, säkerligen pga. av ren okunskap för att man sett hur man skriver under andra bilder, kanske där också felaktigt.

Detta du nu läst om upphovsrätt och copyright är skrivit som en komprimerad information, och gör inget anspråk på att vara juridiskt rätt, eftersom lagar och förordningar ständigt ändras. För att kontrollera de lagar, regler och normer, som gäller vid varje enskilt tillfälle måste man oftast ta hjälp av en jurist eller advokat som är specialiserad just på upphovsrätt. Finns flera olika hemsidor på nätet att besöka om detta med upphovsrätt, men även där får man ibland motstridiga uppgifter. Upphovsrättslagen är förmodligen en av de mest komplicerade lagar vi har, och när det gäller tolkningen finns det säkerligen lika många, som jurister. Däremot är just regelverket om stöld av bilder glasklar.

Originalbild

Här ges det intryck av att Fotografen i Stockholm tagit porträttet, men det är inget annat än en reproduktion från en originalbild, som en helt annan fotograf tagit.

Och till sist.

Även denna artikel om upphovsrätt, har i sig själv en upphovsrätt, eftersom den är skriven med egna ord. Bilderna däremot saknar all form av upphovsrätt pga. av sin ålder.

Vi tillämpar s. k. Creative Commons på denna textmassa, vilket betyder att du får lov att kopiera och använda den så länge du inte förändrar den, anger källan och upphovsmannen.

www.gammalstorp.se

Fred Lundberg

Vill du veta mer om Creative Commons, gå in på deras svenska hemsida

<http://www.creativecommons.se/>

En annan bra sida som berättar om Creative Commons är:

<http://www.vastarvet.se/Vastarvet/Vastarvet/Upphovsratt/>

Vill du veta mer om copyright, gå in på deras svenska hemsida, vilken är mycket bra.

<http://www.copyrightsidan.se/>